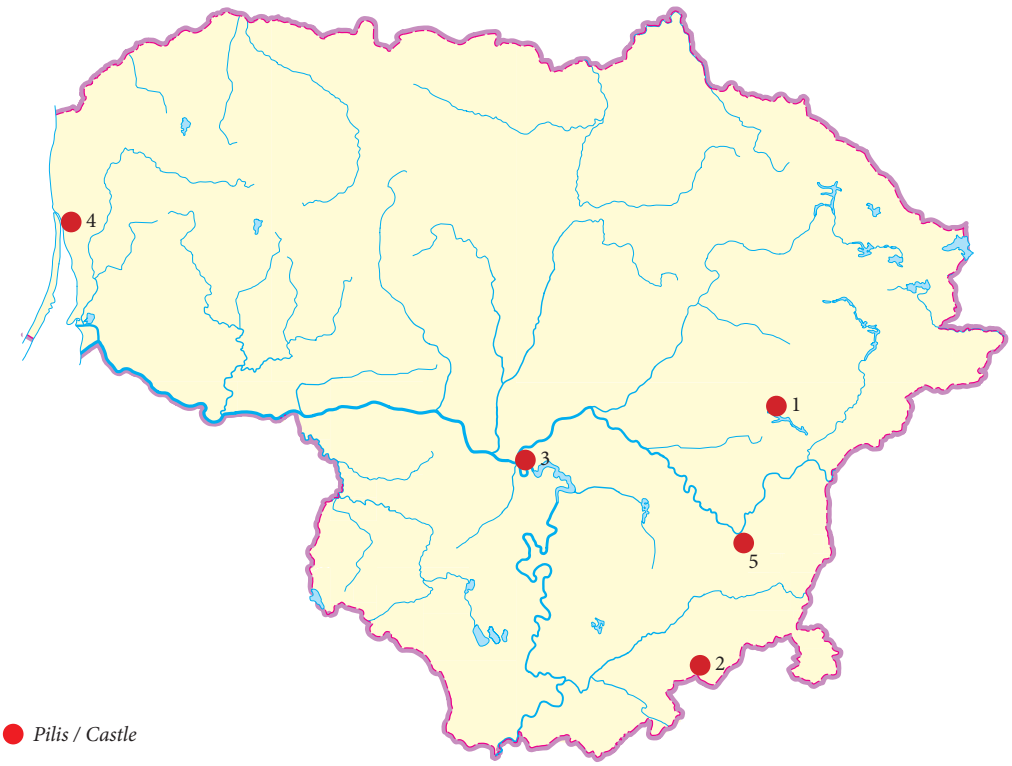
VI. Pilys
Castles

● *Pilis / Castle*

1 – Dubingiai
2 – Eišiškės
3 – Kaunas
4 – Klaipėda
5 – Vilnius (ir IX)

Rokas Kraniauskas

XIX a. įtvirtinimų liekanos Klaipėdos istoriniame priemiestyje

Vilhelmo miestas (vokiškai *Wilhelmstad*), pavadintas Klaipėdoje rezidavusio Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III (1770–1840) garbei, dovanotas Klaipėdos miesto savivaldai tik 1809 m. (Zembrickis J., *Klaipėdos karališkojo Prūsijos ir jūrų prekybos miesto istorija*, Klaipėda, 2002, p. 226). Tai buvusi smėliu užpustyta teritorija į Š nuo Naujamiesčio ir į R nuo Vitės. Ši vieta pradėta urbanizuoti vėlai, iš kartografinės medžiagos matyti, kad iki XIX a. II pusės ji dar buvo menkai užstatyta.

Archeologiniai žvalgomieji tyrinėjimai Vilhelmo miesto PR dalyje buvo atliekami kasant 2x1 m dydžio šurfus planuojamoje naujai užstatyti teritorijoje ir inžinerinių komunikacijų trasos vietoje. Iškasta 14 šurfų, bendras ištirtas plotas sudaro 28 m^2. Žvalgytas „Šaulių skveras“, gynybinio pylimo pėstininkams (šanco) aplinka ir teritorija į ŠR nuo jų.

Didžiojoje dalyje šurfų, kur sluoksnių stratigrafija nesugadinta XX a. perkasimų, 60–100 cm gylyje atidengtas juodas, intensyviai humusingas sluoksnis – buvęs dirvožemis. Jis glūdi po supustyto smulkaus balto smėlio sluoksniu, kurio storis varijuoja nuo kelių iki 30 cm. Smėlio sluoksnyje išsiskiria du horizontai – apatinis švaraus supustyto smėlio ir viršutinis – pilkšvesnis ir pamaišytas – susiformavęs pradėjus įsisavinti užpustytą teritoriją. Viršutiniame smėlio horizonte surasti keli XIX a. keramikos fragmentai.

Smėlis pradėtas pustyti Septynerių metų karo metu (1756–1763) iškirtus miškus pajūryje (Zembrickis J. Zembrickis J., *Klaipėdos karališkojo Prūsijos ir jūrų prekybos miesto istorija*, Klaipėda, 2002, p. 203). Smėlis buvo pustomas iki XIX a. pradžios, kai rimtai susirūpinta užpustytus smėliu plotus apželdinti, ir 1805 m. Karališkoji Prūsų Lietuvos karo ir domenų kamara išleido „skelbimą dėl smėlio plotų apsėjimo Lietuvoje“. Karaliaus akte dėl žemės (vėliau pavadintos Vilhelmo miestu) atidavimo Klaipėdos miestui smėlio ploto apželdinimas įvardijamas kaip viena iš priežasčių, sąlygojusių šį perleidimą (Zembrickis J., *Klaipėdos karališkojo Prūsijos ir jūrų prekybos miesto istorija*, Klaipėda, 2002, p. 226).

Juodas humusingas sluoksnis – žemės paviršius – egzistavo maždaug iki XVIII a. paskutinio ketvirčio. Jame ar po juo archeologinių radinių neaptikta. Jo storis, intensyvumas ir aukštai esantys gruntiniai vandenys liudija, kad ši vieta buvusi pelkėta, su vešlia augmenija, greičiausiai miestiečių naudota kaip ganykla. Pustomas smėlis turėjo paversti ją visiška dykyne.

1811 m., ruošiantis prancūzų invazijai į Rusijos imperiją, įtvirtinti Klaipėdos priemiesčiai, Vilhelmo miestas ir Naujamiestis apjuosti 6 gynybiniais pylimais (šancais), kurie taip ir nebuvo panaudoti pagal paskirtį. XX a. pradžioje „Šaulių sode“ dar buvo matomas apleistas vieno tokio pylimo griovys (Zembrickis J., 2002 *Klaipėdos karališkojo Prūsijos ir jūrų prekybos miesto istorija*, Klaipėda, 2002, p. 240). Dabar šio pylimo išlikusi tik nedidelė (25x30 m) kalvelė skvero R dalyje, nukirsta Vytauto Didžiojo gimnazijos tvoros. 1841 m. šaulių gildija įsigijo vieną iš šių pylimų ir čia įrengė šaudymo aikštelę.

Du šurfai buvo iškasti pylimo griovio ŠV dalyje. Dabar griovys visiškai suniveliuotas, užpiltas statybiniais gruntais ir griuvenomis.

Griovio dugnas – pilkšvas šlyno spalvos smėlis, pasiektas 1,6–1,9 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus. Šiame gylyje jau gausiai kaupiasi gruntiniai vandenys. Ant dugno susiformavęs XIX a. vidurio – pabaigos 20–30 cm storio kultūrinis sluoksnis. Jame surasta vėlyvos glazūruotos buitinės keramikos, porceliano lėkščių ir indų šukių, sudaužytų rankų darbo stiklo butelių ir taurių, liudijančių linksmą šaulių laisvalaikį. Matyt, griovys naudotas kaip atliekų duobė, į jį piltos buitinės šiukšlės, vėliau, tvarkant parko teritoriją, supiltos griuvenos.

„Šaulių sodo“ užuomazga – parkas priešais Liepojos vartus (dabar Lietuvininkų aikštė) pradėtas sodinti 1860 m. (Zembrickis J., *Klaipėda XIX amžiuje*, Klaipėda, 2004, p. 71). Šis parkas gerai matyti 1868 m. išleistame Klaipėdos apylinkių žemėlapyje, jo teritorijoje pažymėti šaulių namai, matomas gynybinio pylimo griovys. XX a. pradžioje Šaulių organizacijos kompleksas išsiplėtė, čia veikė restoranas, nedidelis viešbutis, kėglių aikštelė, vėliau ir teniso kortas. Buvo ir pagalbinių pastatų: arklidė, ledainė, skalbykla (Tatoris J., *Senoji Klaipėda*, Vilnius, 1994, p. 233).

Parko aplinkoje iškasti šurfai parodė, kad jis niekada nebuvo užstatytas, pastatai koncentruoti jo pakraščiuose. Viršutinėje sluoksnių stratigrafijoje išsiskiria keli horizontai, liudijantys XIX a. pabaigoje – XX a. vykusius parko tvarkymo darbus ir žemės paviršiaus niveliacijas. Trijuose šurfuose pastebėtas geltono smėlio su stambiais titnagais sluoksnis, primenantis laivų balastinį gruntą. Šis gruntas galėjo būti atgabentas iš pamaryje buvusių balasto aikščių ir supiltas formuojant parko takus.

Vilhelmo mieste atlikti archeologiniai tyrinėjimai patvirtina istorinius faktus ir atskleidžia savitą geografinę ir kultūrinę aplinką. Nors ši teritorija urbanizuota vėlai, reikia ir toliau tęsti kultūrinio paveldo tyrimų praktiką, kai archeologiniai metodai taikomi tiriant palyginti modernias istorines miestų dalis. Tikėtina, kad čia galima aptikti ir ankstyvesnių užmiesčio sodybų ar šaltiniuose minimų vėjo malūnų. Ypatingą dėmesį būtina atkreipti į išlikusios gynybinio pylimo (šanco) dalies apsaugą.

The remains of the 19th-century fortifications in a historical Klaipėda suburb

In 2009, 14 test pits (a total of 28 m^2) were excavated in Klaipėda's Wilhelm Town to the NE of Klaipėda Old Town. 'Šaulių Square', the vicinity of a defensive infantry rampart (*Schanze*), and the area to the NE of them were surveyed. Only 19th–20th-century cultural layers were found here. 2 test pits were excavated in the vicinity of the remains of the defensive infantry rampart erected in the early 19th century and the bottom of the ditch was reached at a depth of 1.6–1.9 m from the current ground surface.

Albinas Kuncevičius,
Rimvydas Laužikas,
Daina Stankevičiūtė,
Ramūnas Šmigelskas

Radvilų rūmai Dubingių piliavietėje

Dubingių Radvilų rūmų tyrimai pradėti dar 2005 m. (*ATL 2005 metais*, V., 2006, p. 146–150). Tuomet buvo ištirtas 54 m^2 plotas, atkastas buvusių rūmų PR kampas. Rūmų